

Миланова предисловија⁵² и поговори

Доста је разнолика и богата књижевна, астро-песничка и научно-публицистичка активност астронома Милана С. Димитријевића. Поред песничког и космичко-антологичарског, есејистичког, путописног и књижевно-критичког рада (о бугарским астро-песницима), успешно се и плодно огледао и у научно-публицистичком делању; осим научно-историјских и студијских захвата, писао је и бројне и различите приказе и осврте, којима ћемо се позабавити у некој другој прилици, потом рецензије за књиге из струке, али и из других области, укључујући и књижевност, као и предговоре и поговоре, који такође имају своје место у његовој монументалној и у нечему јединственој библиографији.

У периоду до 2003/2004. године Димитријевић је објавио неколико предговора и поговора различитих по садржају, обиму и функцији. На предговор гледа као на сажетији или дужи напис што се налази на почетку књиге или публикације, са циљем да упозна читаоца са стваралачком личношћу аутора, његовим животним интересовањима и преокупацијама, као и са важнијим карактеристикама његовог дела.

Поговор је краћи напис, који се објављује на крају књиге, са задатком да истакне неке важније особености дела као и да назначи појединости његовог настајања, са подацима о писцу, стваралачком процесу, његовим ставовима и погледима.⁵³

Наш астроном и песник је почетком новог миленијума написао *ПОГОВОР* (једног Милана) за збирку хуморно-ироничних стихова *Испод писте...глистe* Миодрага Д. Дачића са мало необичним потписом.⁵⁴ У поднаслову књиге стоји: *сликована хроника о новом поретку*, што указује на хуморно сатирични дух Дачићевог певања. У уводном пасусу Димитријевић, у складу са функцијом поговора, наглашава да је збирка настала „у једном незамисливом времену када су, на прагу трећег миленијума, по Београду падале бомбе“. И одмах скреће пажњу на атмосферу и ситуацију у којој је стварана, наводећи следеће стихове:

„скот нам куће стално гађа
из ваздуха и са лађа
у мостове олош циља
разваљује све од миља“.

⁵² Предисловије је код Вука Крачића назив за предговор. У Вуковој преписци стоји дословце: „Знам да ће вам се допасти предисловије“, Љ. Стојановић, Вукова преписка, Београд, 1908, књ. 2, 189.

⁵³ По функцији, вредности и намени, у много чему је близак *предговору*: „Разлика је само у називу, а она означава место на коме је такав текст објављен – на почетку или на крају књиге“. – Др Станиша Величковић, *Школски речник књижевних и сродних појмова*, Ниш, 1988, стр. 155.

⁵⁴ Један Дача са Звездаре под псеудонимом Миодраг Д. Дачић, *Испод писте... глисте – сликована хроника о новом поретку*, Чигоја штампа, Београд, 2002. И *ПОГОВОР* (једног Милана) на крају књиге има такође неуобичајен потпис: један Милан са Звездаре, под псеудонимом Милан С. Димитријевић.

А онда аутобиографски записује да га је почетак агресије НАТО-алијансе затекао у Чешкој. И док су велике „патриоте“ бежале из Србије, главом без обзира, Димитријевић је, свестан својих дужности и обавеза, „пошао ка Србији“.⁵⁵ У Београду, на Опсерваторији, где је био директор, дочекује га Дача са шајкачом на глави.⁵⁶ „Сваки човек са шајкачом је војник отаџбине. Спреман је да је брани“, додаје Димитријевић. Па у шаљивом тону напомиње како је Дачић, под шајкачом „почео да пева“ и да поручује белосветском „олошу“:

„Нато пени сикће прети
дам им две-три руковети“.

У поговору Милан саопштава податке о томе како су Дачине песме припомагале да се лакше поднесе силничко утеривање бомбама у благодети новог светског поретка од стране амеро-фашиста и њихових савезника,⁵⁷ „те како је Дачић песмом *Нови поредак и мој ћора* обележио 21. април 1999. два месеца од рођења унукe Иве“, која је могла да буде „колатерална штета“ саксофонисте Била Клинтона. Песму *ПИОНИ-ри НАТО-патка и ЊИХОВА памет КРАТКА*, којом почиње други циклус *Нова рђа милосрђа*, Дачић је читао на Дан Београдске опсерваторије, 7. априла 1999. док су падале бомбе, сазнајемо из поговора. На рођендан, 26. маја 1999. Дачић пише песму *Риме правим, речи недостају* и њоме хуморно-иронично увесељава своје пријатеље.

У стиховима се у скаредном тону помињу многа имена тадашње америчке и европске политике, што су донела безумну одлуку о бомбардовању Југославије. И у *ПОГОВОРУ* (једног Милана) се, с пуно разлога, истиче да ће будућим поколењима бити теже „да без историјског поговора или коментара схвате ко су то Фокнер Рије, Герхард Шредер, Јошка Фишер, Руди Шарпинг, Хелена Ранга, Ричард Холбрук и њима слични“. А управо назнаке у овом поговору припомажу да се боље схвати Дачићева стихована хроника у народном орском двостиху који је карактеристичан за лирику ослободилачког рата. Ту се налазе и указивања када су и како настале поједине песме, шта их је условило и каква им је намена. Димитријевићев поговор одговара на ова и слична питања, и то у виду једне мање расправе,

⁵⁵ Поговорник Димитријевић, у мало драматичном тону пише: „Будимпештанска поноћ. Једва сам на крају последњег колосека нашао празан воз за Београд. На граници, мађарски цариник, темељито претреса, разбацује ствари. – Зашто идеш тамо? Идем да браним своју земљу од НАТО-зликoваца! У торби – књиге и белешке (...) – Какве су то књиге? АНТИ-НАТО књиге! – Дај пасош...“

⁵⁶ Шајкача је обележје народне војске из доба Обреновића, објашњава Димитријевић.

⁵⁷ Астроном Дачић пева у двостиху:

„новом срећом газда жели
да прекрије космос цели“.

што именује НАТО зликовце којима би историја требало да суди за многобројне невине жртве.⁵⁸

Поред тога, у поговору су регистровани детаљи о поведима, раздобљу и ритму у коме су песме настајале,⁵⁹ као и о структури саме књиге и цикличних целина у њој.⁶⁰ За потресну песму *Ања*, Димитријевић истиче да је написана 12. јуна 2000. и да је посвећена унучици Ањи, „која је после 23 дана живота умрла од Едвардсовог синдрома“.⁶¹ Сасвим на крају поговора, Милан бележи да ће ови стихови, којима се један песник супротставља бомбама НАТО солдатеске, можда некеме засметати. "Али и за њих се у песмама ове књиге налази порука":

⁵⁸ Аутор ове књиге је, такође, у време НАТО-агресије писао о страдању нашег народа. Поменимо само неке наслове: *НАТО зло и сатана, Постмодерни рат, Технократија и основе фашистократије, Политичке партије и рат, Ка рedefиницији братске помоћи и зла* и др. А неке од тих текстова је и објавио, на пример: *Нови поредак у име "светле" будућности*, „Нови пут“ (Јагодина), 9. јун 1999. Намерава да те текстове, заједно са записима о смрти (*Канцерозно пролеће*), страдању и болу (*лечење од сепсе*), заједно са помало сигналистичким стиховима (*Београде бомбардан*), публикује као целину.

У књизи о литератури за децу, на подстицаје проф. др Миливоја Павловића, указујемо на основне податке у вези са НАТО агресијом:

Почев од 24. марта 1999, током 78 дана и ноћи, авијација НАТО алијансе извела је 22200 борбених летова и на нашу земљу бацила око 25000 тона најразорнијег експлозива. У акцији *Милосрдни анђео*, изведеној мимо одредби међународног права и без сагласности Уједињених нација, страдали су људи и деца, уништавани привредни потенцијали и споменици културе, угрожена природна богатства.

На трагу мисли Данила Киша, да ниједан савремени писац нема право да пише песме или приче, а да прво не проговори против логора и гулага, писац Радослав Братић је изјавио у *Политици* од 14. децембра 2002. године: „Данас ни један писац нема морално право да пише било шта а да прво не проговори против злочина НАТО-а.

Српска култура је целином свог деловања била уз свој народ као снажно противоружје агресији. О слободољубивој, патриотској и космополитској активности српских уметника за време НАТО агресије писао је и Миливоје Павловић у књизи *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд, 2002, стр. 356-359.

⁵⁹ Књига је писана „у периоду од октобра 1998. до 19. јуна 1999, осим *Байке* из априла 1998, песме *Ања*, писане 12. јуна 2000. и завршне песме *Дитирамб*, 31. марта 2001“.

⁶⁰ Када је реч о структури и садржају три циклуса Милан наглашава да се у првом *Епрувета новог света* описује предигра утеривању Срба бомбама у нови светски поредак; други циклус *Нова рђа милосрђа* је из времена у коме се опако "милосрђе" Америке и Европе погубљено изливало на путничке возове, болнице, мостове, фабрике, рафинерије. А трећи, завршни, *После свега стега*, „одудара од прва два и тек у заједници са њима добија право значење“.

⁶¹ У души тужног деда Даче "и то је 'коллатерална штета' нових рђа милосрђа који су данима, ко зна чиме, бомбардовали рафинерије и хемијску индустрију, по Београду и околини, загађујући наш град разним отровима који оштећују гене".

"пионима Човек смета
што планетом гордо шета."

Управо у моменту док Димитријевић пише поговор и апострофира наведену поруку, и сам је лично под сваковрсним политичким притисцима па и прогонима, поред осталог, што научно-стваралачки планетом „гордо шета“, учествујући на више од 200 научних скупова."

Из целине поговора произилази да Милан врло добро познаје аутора Дачића и његово укупно стваралаштво, посебно у области астрономије.⁶²

Уобичајено је да предговоре-поговоре ове врсте пишу углавном књижевни критичари и историчари литературе. Међутим Димитријевић, који је и сам песник и астроном, прихватио се овог посла који је ваљано обавио, износећи најважније податке о лирском хроничару трагичних момената наше епохе, запажања о самом делу, па и о извесним вредносним аспектима „стиховане хронике“. Његова поговорничка указивања у много чему олакшавају дубље схватање провокативних садржаја, како дела тако и драматичног времена у коме је оно настајало.

Овај Димитријевићев поговор, као и предговори које је написао, особени су и по томе што је у њима изложио своје ангажовано виђење поезије и литературе уопште, њене друштвене улоге, а при том је саопштио и неке важније видове своје експлицитне поетике, као и друштвено-историјске па и теоријско-сазнајне аспекте савремене епохе.

Наредне 2003. године, на путешественој релацији: Београд, Атина, Санторино, Монемвазија, (април-мај), што је у свему у складу са Милановом животно-делатном теоријом, написао је помало лирски инспирисан предговор за роман *Ратник* Милана Јовановића.⁶³ За мото је узео исказ Првослава Ралића који упућује на две човекове обузетости: астралним и телевизијско-медијским.⁶⁴ У духу онога што је издвојио као мото, само још сликовитије и симболички раскошније, наш астроном дочарава звездама осуто небо над Београдом, његову чаробну лепоту када се посматра са Народне опсерваторије „на угаоној – Деспотовој кули, горње тврђаве, раскошног украса српске престонице: Ту је управо стајао коњаник Стојко у ноћи којом почиње овај историјски роман“, што је својеврсна фрескослика средњовековне Србије, како добро оцењује Димитријевић.

⁶² О Дачићу пише као о узорном ученику Чачанске гимназије, доктору наука који проучава проблеме геодетске астрономије, „научнику чији су резултати познати и ван граница наше земље“.

Ми додајемо да је Миодраг Дачић и музички образован, што се може видети из неговања мелодичности и ритмике у стиховима, а успешно се бави и фотографијом. У зборницима Конференције *Развој астрономије код Срба III, IV, V и VI* налазе се бројне његове фотографије.

⁶³ М. С. Димитријевић, *Звезда над деспотовом кулом (уместо предговора)*, у књизи Милана Јовановића *Ратник*, Чигоја, Београд, 2003

⁶⁴ „Људи су од свог настанка, до недавно, ноћу посматрали звезде и разговарали са њима. Данас гледају телевизију и ћуте“ - Првослав Ралић

У овом астро-поетском предговорничком тексту Милан спретно спаја биографско и мемоарско, есејистички надахнуто и астро-филозофско, уже историјско и лирско; поетолошко, у вези са ликовима, драматичним збивањима и социопсихолошким аспектима. У све то укључује рефлексije о универзуму; издваја потресне и драматичне појединости; прави занимљива поређења на линији овенчавања Макијавелија и деспота Стефана, уз назначавање хамлетовске атмосфере, са утварним појавама изнад бедема и куле. Предговор завршава астро-поентом која астрономске светлосне године прожима поетским визијама Бранислава Петровића.

Након уводног приступа, Димитријевић сажето биографски пише о подужем Јовановићевом сазревању и лепом познанству, друговању и пријатељским разговорима; те одласку у Минхен, плодној креативној усамљености, уз концизно помињање његовог романа *Монах*, који мало некритички „воздиже“ као дело коме је „тешко наћи узор“.

У почетном и завршном делу поговора наш песник се, на есејистички начин, бави тумачењем астрофилозофских аспеката Јовановићевог романа *Ратник*, запажајући да једном ослобођена „енергија стваралачких потреба инспирише нове подухвате“ и наставља са указивањем да је потреба за новим сазнањима, открићима и истраживањима Универзума, око нас и у нама, „старија од историје“. Ту помиње астронома Едвина Хабла који је открио да је Вациона коју смо познавали само сићушни део много већег и величанственијег Универзума. При том истиче да жеђ за сазнањем човека разликује од животиње и приближава га звездама, попут нагона што „не може бити задовољен и не да се потиснути“, цитира Димитријевић овог знаменитог астронома.

Потом, на свој начин, обраћа пажњу процвату уметности у нарочито тешким и кризним временима, и то илуструје креативним узлетима у Фиренци у време сукоба Гвелфа и Гибелина, и високим домашајима у средњовековној Србији; па закључује да се човек тада предаје исконском и изворном креативном нагону, „намењујући своје дело божанској сили звезданог неба и потоњим нараштајима, у неком срећнијем времену“, без тражења награда и признања.⁶⁵

У овом контексту Милан С. Димитријевић скреће пажњу на занимљив Јовановићев стваралачки процес и поступак. Аутор *Ратника*, пошто је у Минхену нашао посао који му је одузимао пуно времена и снаге, није клонуо и посустао, нити су га те тешкоће могле зауставити у унутрашњој, просто нагонској потреби за стваралаштвом. И како је причао Милану: набавио је диктафон и уз његову помоћ, у току редовних радних обавеза, осмишљавао и стварао свој нови роман *Ратник*, користећи тако техничка средства за ефикаснији и плоднији рад. У вечерње сате, када је био уморан и мање креативан, прекуцавао је и уобличавао ово дело. У њега је, поред Србије деспота Стефана Лазаревића, уградио и свој доживљај и виђење Крита и Родоса, које је својевремено посетио и доживео, богатећи своју личност и

⁶⁵ Димитријевић овде цитира афористички снажну мисао Виљема Оранског који је рекао: „Није неопходно надати се успеху да би се започео подухват“.

дело. Јовановић је те садржаје свести и душевна проживљавања, у суочењу са поменутиим грчким острвима, унео у роман *Ратник*. И та изворна доживљајна опажања, прожео је рефлексивним и естетским елементима.

Димитријевић скреће пажњу на пишева разматрања о божанском, те о *космичкој спрези неба, човека и Земље*, као и о смерном прихватању свега онога што не може да се промени, у духу оне познате молбе Богу: да нам да равнодушност према стварима које се не могу променити, „храброст у односу према стварима које се могу променити“ и мудрост да би се могле разликовати једне од других.

Писац предговора прави поређење између Енценсберговог певања и овенчавања Макијавелија,⁶⁶ са Јовановићевим овенчавањем деспота Стефана, његових војвода и народа. Ту посебно издваја Деспотову кулу на којој је данас „Народна опсерваторија“, наглашава по четврти пут. Са те куле је војвода Гојко „знао сатима да посматра како се Сава улива у Дунав“; док су војници говорили „да се попут утваре изненада појављује на бедемима и кулама“, Милан овим цитатима дочарава „хамлетовску“ атмосферу. Са те куле и данас посматрачи, уз помоћ телескопа, *погледом преваљују светлосне године удаљености до звезда*, додаје наш астро-песник. Поменути исказ му је послужио као повод да наведе метафоричне стихове Бранислава Петровића о узбудљивости *светлосне године*.⁶⁷ У коментару тих стихова Димитријевић прецизира да је светлосна година лепа „зато што оживљује прошлост“.

Аутор овог *предисловија* обраћа извесну пажњу и важнијим историјским појединостима, које се односе на владавину деспота Стефана, његов прелазак у Београд, зидање Саборне цркве, болнице, двора, митрополије и др. Иако Јовановић у роману *Ратник* описује догађаје из даље прошлости, дело, према оцени писца предговора, има и додирних тачака „са нашим временом управо по трагичним збивањима и догађајима“. У том смислу роман открива *универзалност људске природе*, када се крупне историјске промене „своде на промену руха пропагандиста и декор...“ Као пример за ову констатацију Милан, у овом случају мало цитатолошки неспретно, наводи пример ауторовог идиличног описа осећања витеза Ђуке.⁶⁸

Упадљиво је да између ових оцена и запажања, неприкладно, убацује извесне поетолошке елементе о мотивско-тематском, жанровском и психолошком. Ту настоји да типично историјски роман жанровски одреди и

⁶⁶ „Николо, Николо, петстогодишњи брате, венцем овим од шкртих речи тврду ти главу овенчавам“, наводи Димитријевић.

⁶⁷ Б. Петровић у песми истиче:

„Како је узбудљива светлосна година
како је савршена како је сигурна
који се домогну светлосне године
има да путују“.

⁶⁸ Ђука је, према овом цитату, „жудео за топлином дома, загрљајем своје још недовољно љубљене госпе, будућом децом и песмом кметова који обрађују његове породичне винограде“.

као *унеколико авантуристичко дело*, и при том показује скромно познавање генеалошко-обликовних аспеката.

Књижевни ликови, као скуп одговарајућих моралних, социјалних, мисаоних и других својстава, имају важно место у сваком делу, и добро је што је Димитријевић скренуо пажњу на њих. Поред главног јунака романа *Ратник*, војводе Гојка, који је и један од најважнијих носилаца радње, оца Макарија, Димитријевић помиње и друге важне личности, попут Евдокије, Полексија, аге Алије Карача, Јаглике и других. То су све углавном драматичне, и у много чему трагичне судбине, које носе роман.

У предговорима и поговорима, па и за остварења за која није најкомпетентнији, Милан С. Димитријевић показује широку културу, ерудицију и енциклопедијску обавештеност. При том се не држи строго неких поетичких начела и норми, већ пише онако како сагледава поједине појаве и личности, њихов стваралачки процес и интересовања, апострофирајући оно што сматра важним и животворним. У та разматрања уноси више есејистичких, стручно астрофизичарских, повремено етичких и социолошких елемената, а мање уметничко-естетских валоризација. Гледано у целини, његови предговори и поговори су информативни, коментаторски дочаравају представу о стваралачким личностима којима се бави; истовремено допуњујући слику о његовој разноврсној активности и на овом пољу.

Преводилачки рад на одабраним текстовима

Превод је складно преношење написаног материјала, изговорених речи, из једног изражајног медија, језика у други и то преко преводаца, тумача, или преко електронских средстава.⁶⁹ Преводи су углавном више приближни него у свему тачни, углавном због преношења апстрактног логичког материјала, а нарочито код књижевних текстова. Када су у питању научни текстови нешто је лакше постићи дословност и већи степен верности оригиналу, него код књижевних дела. Ту је, приликом превођења, вид интерпретације и избор различитих лексичких нијанси у преношењу с једног језика на други, сведен на знатно мању меру.

Сајмон Блекбурн превод одређује као „меру неког израза у једном језику која значи исто што и у другом“.⁷⁰

Судећи према библиографији радова Милана С. Димитријевића, превођењем текстова, углавном из астрономије, почео је да се бави након

⁶⁹ Мишко Шуваковић на превођење гледа као на "успостављање значењског односа или кореспонденције разумевања између различитих: 1) природних језика (лингвистички преводи) и 2) умјетних језика." – М. Шуваковић, *Појмовник савремене умјетности*, Загреб, 2005, стр. 509.

⁷⁰ Блекбурн додаје да због тога што различити језици одражавају различиту културну и друштвену историју, услед холизма значења и због различитих асоцијација и тона различитих речи, превод може да буде "само идеал коме се може тежити..." – С. Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 337.